

กาพย์มหาชาติ ลิลิตจันทกินนรชาดก : วรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยา

Kap Maha Chat, Lilit Chantha Kinnon Chadok :

Kham Luang of the Ayutthaya period

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ¹ Natawut Klaisuwan¹

Received: 19 สิงหาคม 2568 Revised: 14 ตุลาคม 2568 Accepted: 24 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากาพย์มหาชาติ และลิลิตจันทกินนรชาดกว่าเป็นวรรณกรรมคำหลวงหรือไม่ วิธีการศึกษาใช้เกณฑ์ 7 ประการ ของวรรณกรรมคำหลวงเป็นหลักในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่ากาพย์มหาชาติ และลิลิตจันทกินนรชาดกเป็นวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยา โดยกาพย์มหาชาติมีลักษณะตรงกับเกณฑ์ของวรรณกรรมคำหลวง 4 ประการ ได้แก่ 1) พระมหากษัตริย์มีพระบรมราชโองการให้แต่ง 2) เป็นหนังสือแบบฉบับสำหรับเทศน์มหาชาติของทางราชการ 3) มีที่มาจากคัมภีร์พุทธศาสนาและแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ 4) ยกคาถาจากต้นฉบับภาษาเดิม คือ ภาษาบาลี แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง ส่วนลิลิตจันทกินนรชาดก มีลักษณะตรงกับเกณฑ์ของวรรณกรรมคำหลวง 3 ประการ ได้แก่ 1) พระมหากษัตริย์มีพระบรมราชโองการให้แต่ง 2) มีที่มาจากคัมภีร์พุทธศาสนาและแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ 3) ยกคาถาจากต้นฉบับภาษาเดิม คือ ภาษาบาลี แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง ผลการศึกษายังพบว่าวรรณกรรมคำหลวงในประเทศไทย มีทั้งหมด 7 เรื่อง ได้แก่ 1) มหาชาติคำหลวง 2) กาพย์มหาชาติ 3) ลิลิตจันทกินนรชาดกคำหลวง 4) สุปรีดีธรรมราชาดกคำหลวง 5) นันทโศภนันทสูตรคำหลวง 6) พระมาลัยคำหลวง 7) พระนลคำหลวง

คำสำคัญ : กาพย์มหาชาติ, ลิลิตจันทกินนรชาดก, คำหลวง, อยุธยา

¹ อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

E-mail: natawut.kla@mbu.ac.th

¹ Lecturer Dr. Department of Thai Language Faculty of Humanities Mahamakut Buddhist University

E-mail: natawut.kla@mbu.ac.th

Abstract

This academic article studies whether the poems Kap Maha Chat and Lilit Chantha Kinnon Chadok qualify as Kham Luang, using seven established criteria. Both are identified as Kham Luang from the Ayutthaya period. Specifically, Kap Maha Chat meets four criteria: (1) commission by royal command, (2) use in the royal Mahachat sermon ceremony, (3) derivation from Buddhist scriptures expressing Buddha's teachings as a Bodhisattva, and (4) translation from Pali mantras into Thai poetry. Lilit Chantha Kinnon Chadok meets three criteria: (1) royal command, (2) derivation from Buddhist scriptures with Bodhisattva teachings, and (3) translation from Pali into Thai poetry. The study also newly identifies seven Kham Luang (royal literary) works in Thailand: Maha Chat Kham Luang, Kap Maha Chat, Nanthopananthasutta Kham Luang, Phra Malai Kham Luang, Lilit Chantha Kinnon Chadok Kham Luang, Supriti Thammarat Chadok Kham Luang, and Phra Non Kham Luang.

Keywords : kap maha chat, lilit chantha kinnon chadok, kham luang, ayutthaya

บทนำ

ตามประวัติวรรณคดีไทยที่รับรู้กันในปัจจุบัน มีข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมคำหลวงในสมัยอยุธยาว่า มีอยู่ด้วยกัน 4 เรื่อง ได้แก่ มหาชาติคำหลวง แต่งในสมัยอยุธยาตอนต้น รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยพระเถระผู้ใหญ่ ตลอดจนนักปราชญ์ราชบัณฑิตในราชสำนักช่วยกันแปลแต่งจากคัมภีร์อรรถกถาชาดก (พัฒน์ เพ็งผลา, 2552) ทั้งนี้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยังทรงมีส่วนร่วมในการแต่งกัณฑ์เทศพร (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2544) นันทopanันตสูตรคำหลวง พระมัลลย์คำหลวง แต่งในสมัยอยุธยาตอนปลาย รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ ทรงนำเค้าโครงเรื่องมาจากนันทopanันตสูตร และมัลลย์สูตร (رينฤทัย สังข์พันธุ์, 2566) วรรณกรรมคำหลวงอีกเรื่องหนึ่ง คือ สุปริติธรรมราชชาดกคำหลวง ซึ่งไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าแต่งในสมัยพระมหาจักรีวงศ์ใด แต่สันนิษฐานได้ว่าแต่งในสมัยอยุธยาไม่เกินรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เพราะใช้ตัวอักษรไทยย่อในการบันทึก ทั้งนี้รัชช ปุณโณทก (2563) กล่าวว่าอักษรไทยย่อเป็นที่นิยมใช้เขียนหนังสือในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ผู้เขียนศึกษาวรรณคดีสมัยอยุธยา 2 เรื่อง คือ กาพย์มหาชาติ และลิลิตจันทกินนรชาดกพบว่าวรรณคดีทั้ง 2 เรื่อง มีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำหลวง และเป็นวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยา ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาคำตอบและนำเสนอว่า แท้จริงแล้วในประวัติ

วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ยังมีวรรณกรรมคำหลวงที่ตกสำรวจอยู่ 2 เรื่อง แต่ก่อนที่จะเข้าสู่ประเด็นเนื้อหา ผู้เขียนขอกล่าวถึงความหมาย และลักษณะของวรรณกรรมคำหลวงในเบื้องต้น ดังนี้

1. ความหมายของวรรณกรรมคำหลวง

ในการกล่าวถึงความหมายของวรรณกรรมคำหลวง ผู้เขียนใช้ข้อมูลจากวรรณคดีโบราณ ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยา 2 เรื่อง ได้แก่ โคลงกำสรวล และจินตตามณีฉบับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นหลักในการพิจารณา โดยความในโคลงกำสรวล ให้ร่องรอยของวรรณกรรมคำหลวงเอาไว้ ดังนี้

ปารนี้รเช้าแม่	เกลางค์ อยู่ฤ
ต่งกรดานจตุตรงคมยง	ม่ายม้า
ฤวางสกาลง	ทายบาท
ฤกล่าวคำหลวงอ้า	อ่อนแกลังเกลฉันท์

(กรมศิลปากร, 2545 ก)

ความจากโคลงกำสรวลตามที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นร่องรอยของวรรณกรรมคำหลวงว่าเป็นวรรณกรรมที่ต้องใช้วาทศิลป์ในการถ่ายทอดเรื่องราว ดังจะเห็นได้จากวรรคที่ว่า ฤกล่าวคำหลวงอ้า ส่วนจินตตามณีฉบับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้บอกเอาไว้อย่างชัดเจนว่า มหาชาติคำหลวงแต่งขึ้นเพื่อใช้ในการสวด ดังความว่า

จุลศักราชได้ 844 สมเด็จพระบรมไตรโลกยนาถให้ชุมนุมพรสงฆ
สบสงวาช แลนักปราชราชบัณฑิตยทั้งปวง ผูกพระมหาชาติคำหลวงเป็นพิชฎาร
ทง 13 กัณฑ์ เปนคำสวดคำหลวง

(กรมศิลปากร, 2561)

ข้อความที่ว่า เปนคำสวดคำหลวง จากจินตตามณีฉบับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมคำหลวงเป็นวรรณกรรมที่ต้องอาศัยการแสดงวาทศิลป์เป็นหลัก

อาศัยข้อมูลจากวรรณคดีอยุธยาทั้ง 2 เรื่อง ผู้เขียนจึงขอสรุปความหมายของวรรณกรรมคำหลวงว่า วรรณกรรมคำหลวง หมายถึง วรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อเป็นแบบฉบับสำหรับสวด ทั้งนี้การสวดคำหลวง จะต้องใช้ตัวบทวรรณคดีที่ได้รับพระบรมราชโองการให้แต่งขึ้นเพื่อการสวดเท่านั้น สำหรับผู้สวดวรรณกรรมคำหลวงต้องแสดงวาทศิลป์ไปตามทำนองสวด และต้องเป็นการสวดในพระราชพิธีสำคัญ ๆ ที่ทางราชสำนักจัดขึ้น

2. ลักษณะของวรรณกรรมคำหลวง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำหลวง ได้แก่ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันท์ลักษณะ (2550) ตลอดจนแนวคิดของนักวิชาการ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (2506) อรอนงค์ พัดพาดี (2521) ศักดิ์ศรี แยมั่นดา (2534) โชษิตา มณีใส (2557) พิสิทธิ์ กอบบุญ (2561) และนิตยา กาญจนวรรณ (2563) ทำให้สรุปลักษณะของวรรณกรรมคำหลวงได้ ดังนี้

2.1 เป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์ ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยพระองค์เอง¹ ได้แก่ พระนลคำหลวง ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

2.2 เป็นหนังสือที่พระราชวงศ์ระดับเจ้าฟ้าพระราชมารดา ผู้ดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระนิพนธ์ ได้แก่ นันทโพนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร²

2.3 เป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์ ทรงมีพระบรมราชโองการให้กวีคนใดคนหนึ่ง ในราชสำนักหรือกวีทั้งหมดในราชสำนักช่วยกันแต่ง เช่น มหาชาติคำหลวง

4. เป็นหนังสือที่แต่งด้วยการยกคำจากต้นฉบับภาษาเดิม แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทย ในรูปแบบของร้อยกรอง³ ได้แก่ ร่าย⁴ ฉันท์ โคลง กาพย์ กลอน

5. เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยนำเค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์ทางศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก หรือพระมหากษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงในอดีต

6. เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบฉบับสำหรับสวด ในพระราชพิธีสำคัญของทางราชการ

7. เป็นหนังสือที่เป็นแบบแผนของทางราชการ โดยมีหนังสือฉบับของเอกชนเป็นฉบับเทียบ เช่น มหาชาติคำหลวง มีมหาชาติฉบับสร้อยสังกร มหาชาติฉบับไผ่แจ้เรียวแดง มหาชาติ ฉบับเพชรบุรี เป็นฉบับเทียบ พระมาลัยคำหลวง มีพระมาลัยกลอนสวดตามท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นฉบับเทียบ

¹ ผู้เขียนมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า พระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์บางพระองค์ ไม่ใช่วรรณกรรมคำหลวง เช่น ไตรภูมิพระร่วง ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) แม้จะเป็นวรรณคดีอันมีที่มาจากคัมภีร์พุทธศาสนาถึง 33 คัมภีร์ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2538) แต่ไม่มีการแต่งด้วยการยกคำจากต้นฉบับภาษาเดิม แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง อันเป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมคำหลวง

² กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย)

³ ถือเป็นลักษณะเฉพาะ และสำคัญที่สุดของวรรณกรรมคำหลวง

⁴ ร่าย เป็นคำประพันธ์ที่มีความสำคัญที่สุดในการแต่งวรรณกรรมคำหลวง เพราะใช้ในการดำเนินเรื่องและเหมาะสำหรับนำไปอ่านให้เข้ากับทำนองสวด

พระนลคำหลวงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) มีพระนลคำฉันท์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นฉบับเทียบ

ลักษณะของวรรณกรรมคำหลวงทั้ง 7 ประการ ที่สรุปได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมุมมองของนักวิชาการ ทำให้เกิดแนวทางให้ผู้เขียนนำไปศึกษาภาพยัมหาชาติ และลิลิตจันทกนิรชาดก เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่อง เป็นวรรณกรรมคำหลวงในสมัยอยุธยาที่ตกสำรวจดังจะได้แสดงผลการศึกษาต่อไป

ภาพยัมหาชาติ : วรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยารัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ภาพยัมหาชาติแต่เดิม พบต้นฉบับเพียง 3 กัณฑ์ คือ กัณฑ์กุมาร กัณฑ์สักกบรรพ และกัณฑ์วนประเวศน์ ต่อมากรมศิลปากรพบต้นฉบับเพิ่มเติมอีก 2 กัณฑ์ คือ กัณฑ์มัทรี และกัณฑ์มหาราช ดังนั้นภาพยัมหาชาติในปัจจุบัน จึงมีทั้งหมด 5 กัณฑ์ โดยมีเนื้อความตามอรรถกถาเวสสันดรชาดก (กรมศิลปากร, 2563) ทั้งยังมีเนื้อความเหมือนกับมหาชาติคำหลวง ดังนี้

1. **กัณฑ์วนประเวศน์** พระเวสสันดรเสด็จพร้อมด้วยพระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา ออกจากพระนครเข้าสู่ป่าใหญ่

2. **กัณฑ์กุมาร** ชุชกพบพระเวสสันดร กราบทูลขอพระชาลีกับพระกัณหา พระเวสสันดรทรงประทานสองกุมารแก่ชุชก

3. **กัณฑ์มัทรี** พระนางมัทรีเสด็จกลับจากการหาผลไม้ในป่า มาถึงอาศรมไม่พบสองกุมาร จึงออกตามหาจนเหนื่อยล้า ครั้นกลับมาถึงอาศรมได้ไต่ถามกับพระเวสสันดรจนสลับ ครั้นพระนางมัทรีพินาศสิ้นสติ พระเวสสันดรจึงบอกความจริง พระนางมัทรีอนุโมทนาในบุตรหลาน

4. **กัณฑ์สักกบรรพ** พระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์ชรา มาทูลขอพระนางมัทรี จากนั้นถวายให้เป็นข้ารับใช้ของพระเวสสันดร พร้อมประทานพร 8 ประการ

5. **กัณฑ์มหาราช** ชุชกหลงทาง พาสองกุมารมายังนครสีพี พระเจ้ากรุงสุยชัยพบสองกุมาร ก็จำได้ว่าเป็นหลานจึงขอไถ่ตัว ชุชกได้รับการดูแลเป็นอย่างดี มีอาหารกินสารพัด แต่กินมากเกินไป จนท้องแตกตาย พระเจ้ากรุงสุยชัยเสด็จพระราชดำเนินไปรับพระเวสสันดรกลับนครสีพี

จากการศึกษาภาพยัมหาชาติพบว่า มีลักษณะของวรรณกรรมคำหลวงทั้งสิ้น 4 ประการ รายละเอียด ดังนี้

1. เป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการให้กวีคนใดคนหนึ่งในราชสำนักหรือกวีทั้งหมดในราชสำนักช่วยกันแต่ง ตามประวัติวรรณคดีไทย ให้หลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับการแต่งภาพยัมหาชาติว่า แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2562) ทั้งยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ช่วยสนับสนุนประวัติการแต่งให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่ให้ข้อมูลว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งมหาชาติคำหลวง ขึ้นอีกฉบับหนึ่งในรัชกาลของพระองค์ ดังนี้

ลัทธิราช 989 ปีมะแมศก (พ.ศ. 2170) ทรงพระกรุณาแต่งมหาชาติคำหลวง
แล้วสร้างพระไตรปิฎกธรรมไว้สำหรับพระศาสนาจบบริบูรณ์

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2544)

แม้พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จะให้ข้อมูลเพียงว่าสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นอีกครั้ง แต่ก็หลักฐานที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่า การแต่งมหาชาติคำหลวงในสมัยนี้ ต้องมีการมอบหมายให้กวีคนใดคนหนึ่ง หรือมีการประชุมกวีในราชสำนักเพื่อช่วยกันแต่ง เพราะเนื้อความในกาพย์มหาชาติแสดงให้เห็นว่าเป็นการแต่งใหม่ทั้งหมด

2. เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบฉบับสำหรับสวด ในพระราชพิธีสำคัญของทางราชการ ข้อความจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) โดยเฉพาะข้อความที่ว่า แต่งมหาชาติคำหลวง นั้น สุภาพรณ ณ บางช้าง (2524) ตีความหมายเป็น 2 นัย กล่าวคือ

นัยที่หนึ่ง หมายความว่า ตกแต่ง หรือ แต่งซ่อม คือ ทำให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้นกว่าเดิม เพราะหากพิจารณาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ประกอบจะเห็นได้ว่า ในช่วงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ถึงช่วงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่สงบและวุ่นวายขึ้นในกรุงศรีอยุธยาเกือบตลอดเวลา เช่น ในรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ในกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเกิดไฟไหม้ในพระบรมมหาราชวัง รัชกาลสมเด็จพระมหาสินทราธิราช กรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า จึงเป็นไปได้ว่าในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ไม่สงบและวุ่นวายนี้ อาจทำให้หนังสือมหาชาติคำหลวงได้รับความเสียหาย จนทำให้มีการแต่งซ่อมเพื่อให้ต้นฉบับมีความสมบูรณ์ครบถ้วน

นัยที่สอง หมายความว่า แต่งแทนหรือแต่งใหม่ คือ นำเอามหาชาติคำหลวงในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาแต่งใหม่ โดยมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม เพื่อให้เหมาะสำหรับการนำไปใช้ และเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังมีความเข้าใจเนื้อเรื่องมากยิ่งขึ้น โดยสุภาพรณ ณ บางช้าง เสนอความเห็นว่าการแต่งกาพย์มหาชาติ น่าจะแต่งขึ้นตามความหมายนัยนี้

ผู้เขียนมีความเห็นที่สอดคล้องตามนัยที่สอง เพราะกาพย์มหาชาติที่แต่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีลักษณะของการแต่งใหม่ และแตกต่างจากมหาชาติคำหลวงที่แต่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างชัดเจน กล่าวคือ มีท่วงทำนองในการแต่งที่เรียบง่าย ยกคำบาลีไปไว้ตอนหนึ่ง แล้วจึงแปลแต่งเป็นภาษาไทย โดยมีเนื้อความที่ติดต่อกันตลอด ในขณะที่มหาชาติคำหลวง มีท่วงทำนองในการแต่งที่ยาก เพราะมีการแปลคำบาลีสลับกับคำแปลภาษาไทย จึงเป็นเรื่องยากต่อการทำความเข้าใจ

นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ในการแต่งกาพย์มหาชาติ ก็ไม่เหมือนกับมหาชาติคำหลวง เพราะกาพย์มหาชาติแต่งขึ้นเพื่อให้พระสวด ไม่ใช่คฤหัสถ์สวดอย่างมหาชาติคำหลวง

ดังนั้นกาพย์มหาชาติ จึงเป็นหนังสือฉบับหลวงที่แต่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ใช้สวดในงานเทศน์มหาชาติที่ทางราชสำนักจัดขึ้น เหตุที่ผู้เขียนมีความคิดเห็นดังนี้ เนื่องจากพบข้อมูลเกี่ยวกับการสวดมหาชาติของทางราชการอยู่ในหนังสือวชิรญาณ พ.ศ. 2431 (อ้างถึงในสุกัญญา สุจฉายา, 2567) ที่ให้ข้อมูลเรื่องการนำหนังสือเวสสันดรชาดกมาอ่านในพิธีการสำคัญของทางราชสำนัก

อ่านหนังสือเป็นทำนองต่างๆ คือ **อ่านฤเทศน์มหาชาติ** มีทำนองไพเราะแปลกๆ กันหลายทำนองอย่างหนึ่ง **อ่านฤสวดเรื่องเวสสันดรชาดก** ในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปีละ 3 คราว คือ ต้นพรรษา 3 วัน กลางพรรษา 3 วัน มีทำนองหลายอย่าง เรียกว่า **มหาชาติคำหลวง** อย่างหนึ่ง นักเรียนอ่านหนังสือเรื่องต่างๆ เป็นทำนองกาพย์ยานี ฉบับ สุรางคนางค์ ตามศาลารายรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามปีละ 3 คราวเหมือนกัน เรียกว่า **ไอ้เอพิหารราย** อีกอย่างหนึ่ง

ความจากหนังสือวชิรญาณนี้ แสดงให้เห็นว่ามีการอ่านเรื่องพระเวสสันดรในงานสำคัญของทางราชสำนัก ถ้าอ่านเป็นทำนองอย่างไพเราะเรียกว่า **เทศน์มหาชาติ** ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่าอาจใช้ **กาพย์มหาชาติ** ที่แต่งในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นแบบฉบับในการอ่าน (เทศน์) ถ้าอ่านเป็นทำนองสวดก็ใช้ **มหาชาติคำหลวง** ที่แต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นแบบฉบับในการสวด ดังนั้นวรรณกรรมคำหลวงที่แต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับวรรณกรรมคำหลวงที่แต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม จึงมีจุดประสงค์ในการนำไปใช้ต่างกัน

การเทศน์มหาชาติของทางราชการ เป็นการเทศน์ทำนองหลวง สุกัญญา สุจฉายา (2567) กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติทำนองหลวงว่า ถือเป็นแบบฉบับของการเทศน์มหาชาติ พระสงฆ์จะอ่านสมุดใบลานร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกไปทีละกัณฑ์ รวม 13 กัณฑ์ โดยมีทำนองต่างๆ เช่น ทำนองธรรมวัตรที่มีลักษณะการอ่านแบบธรรมดา ใช้เทศน์กัณฑ์ทศพรซึ่งเป็นกัณฑ์แรกนิยมให้เจ้าอาวาสเป็นผู้เทศน์ หรือทำนองพา ที่เป็นการแห่เพื่อพรรณนาธรรมชาติ ใช้ในกัณฑ์มหาพน ทำนองคุตทะราดเหยียบกรวด มีลักษณะการแห่ที่ตะกุกตะกักเลียนแบบท่าทางของคนแก่ใช้ในกัณฑ์ชูชก

ดังนั้นกาพย์มหาชาติ จึงถือเป็นวรรณกรรมคำหลวงเรื่องหนึ่ง แต่มีจุดประสงค์ในการนำไปใช้ที่แตกต่างกับมหาชาติคำหลวง กล่าวคือ กาพย์มหาชาติเป็นหนังสือคำหลวงที่ใช้เทศน์ (อ่าน) ในงานเทศน์มหาชาติของทางราชการ ส่วนมหาชาติคำหลวงเป็นหนังสือคำหลวงที่ใช้สำหรับสวดในพิธีสำคัญของทางราชการ

3. เป็นหนังสือที่แต่งด้วยการยกคาถาจากต้นฉบับภาษาเดิม แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง เหตุที่ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า กาพย์มหาชาติเป็นวรรณกรรมคำหลวง เพราะใช้เกณฑ์ในการแต่งวรรณกรรมคำหลวงทั้ง 7 ประการ เป็นบรรทัดฐานในการพิจารณา ทั้งนี้เมื่อ

เปรียบเทียบภาพยัมहाชาติกับวรรณกรรมคำหลวงที่แต่งในสมัยอยุธยา ได้แก่ มหาชาติคำหลวง นันทโศปน์ทศสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง สุปรีดีธรรมราชาดกคำหลวง พบว่าภาพยัมहाชาติมีลักษณะการแต่งเหมือนกับวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยา กล่าวคือ แต่งด้วยการยกคาถาจากต้นฉบับภาษาเดิมคือ ภาษาบาลี แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะการแปลแต่งภาพยัมहाชาติกับวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยา

วรรณกรรมคำหลวง สมัยอยุธยา	เปรียบเทียบลักษณะการแปลแต่ง
ภาพยัมहाชาติ	ภจจิ นุ โภณโต ฯ โภณโต ข้าแต่พระบาทบพิตรพระดาบสผู้ทรงพรตพิธี จำเริญศรีสรรเพชญโพธิญาณ กุศล อันว่าใช้ขบขันธมาร ยังมีมาเบียดเบียนพระบาทบัพการไค อนามย อันหนึ่งทั้งทุกขโยยพาลมฤคธา ยังราวีเวียนเข้าอวาสแวดชาย มาฉุดฉัดพระอาศรมลัมทลายลำบากบ้าง (กรมศิลปากร, 2563)
มหาชาติคำหลวง	โส อธิ์ เอรูบิ ทุกข์ สีเนเหเน โทเสน ชาต อันว่าพระโพธิสัตว์รำพึงดังนี้ อันว่าทุกข์ อนนบมิมังควร กำสรวลเสวยอยู่รบบมปรารมก็เกิดแก่กูนัก เหตุเพราะกูรักพระราชากุมารทงสองโสดแล ฯ (กรมศิลปากร, 2540)
นันทโศปน์ทศสูตรคำหลวง	เอว สนเตปิ อติทารุณิ เต กต อตตโน ภิกขุภาเวน ติฏฐาหิติ อันว่าพระญาณนโศปนนท กล่าวอนุสนธิพากยา แก่พระมหาเถรดังนี้ เมื่อท่านบมิกทำแกข้า ด้วยเจตนาอันโกรธนี้ ฝัแลมีแกท่านจริง (กรมศิลปากร, 2545 ข)
พระมาลัยคำหลวง	เอโร อฏฐ นิลุปลปุปพานิ คเหตุวา ส่วนพระมาลัยนารถรับอุบลชาติชายทลิต แล้วบพิตรก็กล่าว คาถา ย ย ลูข ปณิต วา อนุโมทนาโดยนัย อันว่าผลใดท่านอวย หฤทัยสวสภามิรมย์ก็จะนิยมสุขยัง อันยังยังสกลสมิขม์ (กรมศิลปากร, 2545 ข)
สุปรีดีธรรมราชาดกคำหลวง	บุตรทานิ อันว่าให้พระราชบุตรเป็นทานท่านให้ อันท้าว ธให้ลูกทั้งสาม อุดตม เกิดบุญคามอุดมเลิศล้ำ สรววสมปทานา ประเสริฐพ้นพระทาน (สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2558)

ข้อมูลจากตารางที่ 1 ตามที่ผู้เขียนได้แสดงมาจะเห็นได้ว่า ภาพยนตร์มหาชาติมีลักษณะของการแปลแต่งเหมือนกับวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยาทุกเรื่อง จึงเป็นการยืนยันได้ว่าภาพยนตร์มหาชาติคือ วรรณกรรมคำหลวงเรื่องหนึ่งในสมัยอยุธยา แต่ตรวจสอบจากนักวิชาการด้านวรรณคดีไทยในปัจจุบัน

4. เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยนำเค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์ทางศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก หรือพระมหากษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงในอดีต จากการศึกษาภาพยนตร์มหาชาติพบว่า วรรณคดีเรื่องนี้มีที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา คือ อรรถกถาเวสสันดรชาดก ในพระสุตตันตปิฎก ทั้งยังแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า (ในตอนที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์) เหมือนกับวรรณกรรมคำหลวงเรื่องอื่น ๆ ที่แต่งในสมัยอยุธยา โดยแสดงสาระสำคัญทางความคิดที่พบในภาพยนตร์มหาชาติ ได้แก่ หลักธรรมอันเป็นเครื่องจรรโลงใจ และทำให้เข้าใจความเป็นไปของโลก ดังนี้

4.1 ทาน ภาพยนตร์มหาชาติได้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริจาคตานอย่างสม่ำเสมอ ย่อมมีความยินดีในทานที่บริจาค ดังเช่นพระเวสสันดรที่ทรงมีความยินดีในการบริจาคพระชาติ พระกนิษฐาเป็นทานแก่ชุก และบริจาคพระนางมัทรีเป็นทานแก่พระอินทร์ที่แปลงเป็นพราหมณ์ชรามาขอ

4.2 ทุภะ ภาพยนตร์มหาชาติได้สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ล้วนมีความทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น

4.3 มุทิตา ภาพยนตร์มหาชาติได้สะท้อนให้เห็นว่า การมีความรู้สึกชื่นชม และยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น เป็นความดีที่ช่วยขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เพราะเป็นการแสดงออกอย่างจริงใจ

4.4 อุเบกขา ภาพยนตร์มหาชาติได้สะท้อนให้เห็นว่า บางเรื่องราวในชีวิต หากทำใจยอมรับ หรือวางเฉยได้ ก็อาจทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์

4.5 โลกธรรม ภาพยนตร์มหาชาติได้แสดงให้เห็นว่า หากมนุษย์ทุกคนรู้โลกธรรม ก็จะทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิต

ลิลิตจันทกนิรชาดก : วรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยารัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

ปริญญ์ สุวรรณรงค์ (2542) กล่าวไว้ในหนังสือวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาว่า หน้าปกในของต้นฉบับลิลิตจันทกนิรชาดกระบุว่า เป็นวรรณกรรมคำหลวง ส่วนโชษิตา มณีใส (2557) ได้ให้ข้อมูลเช่นเดียวกับปริญญ์ สุวรรณรงค์ว่า ลิลิตจันทกนิรชาดกเป็นวรรณกรรมคำหลวง เนื่องจากมีข้อความว่า “คำหลวง” ปรากฏอยู่ในวงเล็บบนสมุดไทย แต่ประวัติวรรณคดีไทยก็ไม่ได้ถือว่าลิลิตจันทกนิรชาดก เป็นวรรณกรรมคำหลวง

ผู้เขียนได้ตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการแต่งเรื่องลิลิตจันทกนิรชาดก โดยตรวจสอบจากต้นฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากร พ.ศ. 2557 พบว่า วรรณคดีเรื่องนี้แต่งสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2227

ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ทั้งนี้สมเด็จพระนารายณ์ครองราชย์กรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2119 ถึง พ.ศ. 2231 (ปรีดี พิศภูมิวิถี, 2555) จึงลงความเห็นได้ว่า ลิลิตจันทกินรชาดกแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

สำหรับความน่าเชื่อถือว่า ลิลิตจันทกินรชาดกเป็นวรรณกรรมคำหลวงหรือไม่นั้น นักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันไป โดยโชชิตา มณีใส (2557) กล่าวว่า ลิลิตจันทกินรชาดกเป็นคำหลวงนอกทำเนียบ แต่ปริญญ สวรรณรงค์ (2542) กล่าวว่า ลิลิตจันทกินรชาดกเป็นวรรณกรรมคำหลวง เพราะได้นำลิลิตจันทกินรชาดก ไปเปรียบเทียบกับพระมัลลย์คำหลวง จากนั้นได้แสดงความคิดเห็นว่า

ลิลิตจันทกินรชาดก มีคุณลักษณะของคำหลวงครบถ้วนทุกประการ ถ้าวรรณคดีเรื่องนี้ ได้รับการเผยแพร่ออกไป เชื่อแน่ว่าคงจะมีการยอมรับกันว่า ลิลิตจันทกินรหรือจันทกินรชาดกเป็นคำหลวงเรื่องที่ 5 ของไทย เมื่อพิจารณาถึงสมัยที่แต่งแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่าเป็นคำหลวงเรื่องที่ 2 ของไทย ต่อจากมหาชาติคำหลวง

(ปริญญ สวรรณรงค์, 2542)

จากการเปรียบเทียบลิลิตจันทกินรชาดกกับพระมัลลย์คำหลวงโดยปริญญ สวรรณรงค์ (2542) พบว่า พระมัลลย์คำหลวงได้นำแบบอย่างในการแต่งไปจากลิลิตจันทกินรชาดกอย่างเห็นได้ชัด ตั้งแต่ต้นจนจบ ดังนี้

1. ลิลิตจันทกินรชาดก ขึ้นต้นว่า นโม อันว่าภุชญาญชวลิต ทศนัษะประดิษฐ์สิริตมา เม แห่งข้า จักเจริญผล อัดฤ ของจงดลเนื่องนิตยเสรีจ
2. พระมัลลย์คำหลวง ขึ้นต้นว่า นโม อันว่าภุชญาชวลิตวา เม แห่งข้าผู้ภักดี อัดฤ ของจะมีเนื่องนิตย
3. เมื่อจบบทประณามพจน์แต่ละตอน ลิลิตจันทกินรชาดก จะสรุปเป็นโคลง เช่น

จบเสรีจันมศน์อม	สุเบญจางค์
องค์สรรเพชรวราง	ปิ่นเกล้า
การุญสัตว์จันปาง	จักนิพ พานนา
ยงถาวรธาตุเจ้า	ประดิษฐ์ไวกังบรรพ

4. พระมัลลย์คำหลวงก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน ความว่า

จบเสรีจอนวิาทไหว	วันทา
พระรัตนไตรยา	ยิ่งไซ้
จักแกลงแห่งเถรา	ภริภาพ
พระมัลลย์เทพไว	อ่านอ้างเป็นผล

5. เมื่อผู้แต่ง แต่งลิลิตจันทกนิรชาดกจบบริบูรณ์ ได้กล่าวว่า

เสร็จพุทธศักราชหลวง	สองพัน
สองร้อยยี่สิบเจ็ดล้าน	เศษเหล้า
สิบเดือนสิบหกวัน	ศุขปักษ์
ศุภระวารผดุมมาศเช้า	นาครพินชวปี

6. พระมัลลย์คำหลวงก็แต่งตาม ดังความว่า

เมื่อเสร็จศักราชได้	สองพัน
สองร้อยแปดสิบสี่	เศษเหล้า
สิบแปดเดือนหกวัน	พฤษ
เดือนห้าแรมเจ็ดเช้า	เขตช้างปีมะเมีย

7. ลิลิตจันทกนิรชาดก ดำเนินเรื่องโดยยกคาถาบาลีตั้ง แล้วจึงขยายความด้วยร้อย เช่น
อดีต พารณสีย์ พรหมทตโต นาม รชช กาลิ แต่กาลก่อนยังมี พระภูบาลีเสวยสมบัติ ทรงนาม
พรหมทัตสมญา

8. พระมัลลย์คำหลวงก็แต่งตามอย่างว่า อดีตกิริ ทรตนปฐฐานภูเต ลงกาทีป สงขลาเต
ตามพฤษณียที่เป ภาษะนั้นจะฤเลื่อง แต่บั้นเบื้องกาลไกล พระรัตนไตรประดิษฐา

แม้ว่าโชชิตา มณีใส (2557) จะให้ความเห็นว่า ลิลิตจันทกนิรชาดกเป็นวรรณกรรมคำหลวง
นอกทำเนียบ แต่กลับไม่ได้แสดงให้เห็นว่า เป็นวรรณกรรมคำหลวงนอกทำเนียบอย่างไร นอกจาก
อ้างว่าที่หน้าปกสมุดไทย มีคำว่า “คำหลวง” กำกับไว้ ส่วนปริญญญา สุวรรณรงค์ (2542) แม้จะมี
กระบวนการในการศึกษาวิเคราะห์จนได้ข้อสรุปว่า ลิลิตจันทกนิรชาดกเป็นวรรณกรรมคำหลวง
แต่ผู้เขียนก็มีความคิดเห็นว่า การศึกษาในรูปแบบดังกล่าวยังไม่เพียงพอ เพราะควรศึกษาด้วยการใช้
ลักษณะของวรรณกรรมคำหลวงทั้ง 7 ประการ เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาประกอบ ทั้งนี้เมื่อศึกษา
ตามเกณฑ์ของวรรณกรรมคำหลวงทั้ง 7 ประการพบว่า ลิลิตจันทกนิรชาดก เป็นวรรณกรรมคำหลวง
เรื่องหนึ่งในสมัยอยุธยา เพราะมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ของวรรณกรรมคำหลวง 3 ประการ ดังนี้

1. เป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการให้กวีคนใดคนหนึ่งเฝ้าสำนัก
หรือกวีทั้งหมดเฝ้าสำนักช่วยกันแต่ง เมื่อศึกษาตัวบทลิลิตจันทกนิรชาดกพบว่า ความจากโคลงบทที่
97-98 ได้ระบุนามของผู้แต่งว่า “มหาราช” ทั้งยังระบุไว้ว่า แต่งโดยพระบรมราชโองการ ดังความว่า

(96) เสร็จพุทธศักราชหลวง	สองพัน
สองร้อยยี่สิบเจ็ดแสน	เศษเหล้า
สิบเดือนสิบหกวัน	ศุขปักษ์
ศุภระวารผดุมมาศเช้า	นาครพินชวปี
(97) มหาราชรู้	ยังเยาว

ฉลองเรื่องลิลิตเกลา	สืบไว้
จันทกนิรปางเนา	โพธิสัตว์
ห้วงทรานรชนได้	สืบสร้างมัครการ
(98) เดชะผลอาตมได้	ฉลองอรรถ
โดยพระบัณพุตรัส	ล่องแล้ว
สถิตสถิรประดิพัธ	ปราโมช
นฤโรคนฤไภยแผ้ว	ผ่องพันสกลนัยาย

(กรมศิลปากร, 2557)

คำว่า “มหाराช” อันเป็นนามของผู้แต่งนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าไม่ได้หมายถึงพระมหากษัตริย์ แต่หมายถึงกวีคนใดคนหนึ่งในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ ที่ได้รับพระบรมราชโองการให้แต่ง ลิลิตจันทกนิรชาดก เพราะโคลงบทที่ 98 ระบุไว้ชัดเจนว่า กวีแต่งเรื่องนี้ตามพระบรมราชโองการ ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่า ผู้แต่งอาจเป็นพระมหाराชครู เหตุที่สันนิษฐานดังนี้เนื่องจากเห็นว่า ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ พระมหाराชครูแต่งวรรณกรรมที่มาจากปัญญาชาดก 2 เรื่อง ได้แก่ สมุทรโฆษคำฉันท์ จากสมุทรโฆษชาดก และเสื่อโคคำฉันท์ จากพหลคาวิชาดก

นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีความเห็นอีกประการหนึ่งว่า สมเด็จพระนารายณ์อาจมีพระบรมราชโองการให้พระมหाराชครูแต่งลิลิตจันทกนิรชาดกขึ้น เพื่อนำไปสวดในพระราชพิธีสำคัญของทางราชการ เหมือนกับที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้พระมหाराชครู แต่งสมุทรโฆษคำฉันท์ เพื่อใช้เล่นหนัง ในวาระเฉลิมฉลองพระชนมายุครบเบญจเพส

2. เป็นหนังสือที่แต่งด้วยการยกคาถาจากต้นฉบับภาษาเดิม แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทย ในรูปแบบของร้อยกรอง เมื่อนำลิลิตจันทกนิรชาดก ไปเปรียบเทียบกับวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยา เรื่องต่าง ๆ ได้แก่ มหาชาติคำหลวง นันทโศภนสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง สุปริติธรรมราชชาดก คำหลวง พบว่า ลิลิตจันทกนิรชาดกแต่งด้วยการยกคาถาจากต้นฉบับภาษาเดิม แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบลักษณะการแปลแต่งลิลิตจันทกนิรชาดกับวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยา

วรรณกรรมคำหลวง สมัยอยุธยา	เปรียบเทียบลักษณะการแปลแต่ง
ลิลิตจันทกนิรชาดก	อดีต พาราณสีย์ พรหมทตโตนาม รชช กาลเรลิ แต่กาลก่อน ยังมี พระภูบดีเสวยสมบัติ ทรงนามพรหมทัตสมญา ไทบวรวิเบศ ประเทศมหิมา ชื่อพาราณาสี มณฑลกรุงไกร โกโคล้วนพิเศษ ไอศวรรยศมไห (กรมศิลปากร, 2557)
มหาชาติคำหลวง	คํ ปน รตตี ปจจุสกาละ มหที สุบิน อททส ในเมื่อจะใกล้รุ่ง พุงพระฮาม ในยามราตรีนั่น เบื้องบันเจ้าภควดีมีทรีก็ฝน เห็นอัศจรรย์ โสแด เอวรูป สุบิน โอลิ อันว่าสุบินนานุเพ แห่งนเรศราชิดา ก็มีมาตร ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2540)
นันทโพนันทสูตรคำหลวง	อลโขปนายสุมะ ภาทิโย ตสส ทเมตํ ตเถว วตวา แม้ในกาลนั้น อันว่าพระภักทียมหาเถรา ผู้มีพระชนมายุสมกกุลทั่ว กุลวซึ่ง บทธจวรรณ กรุงบาดาลอธิบดี น ภควาอนุชานานิ สมเด็จพระ พระบรมไตรภพนาราย (กรมศิลปากร, 2545 ข)
พระมาลัยคำหลวง	อดีต กิร ดิรตนปติฐานภูเต ลงกาทีปสงขาเต ตามพปณณีย ทีเป กษณนั้นดังจะกลิ้ง แต่บั้นเบื่องกาลไกล พระรัตนไตร ประดิษฐา ในลังกาทีปตามพ์ โรหณคามบริเวณ (กรมศิลปากร, 2545 ข)
สุปริตธรรมราชชาดกคำหลวง	พิธแต่เจ้าหล้าผู้ในสาธุ สุสาธุตวร ว่ามีลูกผู้เปรมปราษฎเนื้อ ใจอารย ปรตสฺสม เพื่อบรรณาจารย์ผู้ประเสริฐว่าไว้ เพราะผล พ่อแลแม่ได้ทำบุญ สมภารภูลเฟ้อมแล้ว จึงจะมาได้เป็นลูกแก้ว เกอดตามบุญ (สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2558)

ข้อมูลจากตารางที่ 2 ตามที่ผู้เขียนได้แสดงมาจะเห็นได้ว่า ลิลิตจันทกนิรชาดกมีลักษณะของการแปลแต่งแบบเดียวกับวรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยาทุกเรื่อง จึงเป็นการยืนยันได้ว่า ลิลิตจันทกนิรชาดก คือ วรรณกรรมคำหลวงอีกเรื่องหนึ่งในสมัยอยุธยา แต่ตรวจสอบจากนักวิชาการด้านวรรณคดีไทยในปัจจุบันเช่นเดียวกับกาพย์มหาชาติ

3. เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยนำเค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์ทางศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก หรือพระมหากษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงในอดีต ลิลิตจันทกนิรชาดก มีที่มาจากคัมภีร์พุทธศาสนา คือ

จันทกนิรชาดก ในอรรถกถาชาดก มีเนื้อความเหมือนกับลิลิตจันทกนิรชาดกทุกประการ โดยเนื้อเรื่องย่อของจันทกนิรชาดก มีดังนี้

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญากนิร มีชายาชื่อจันทา ได้ลงจากภูเขามากินเกสรของดอกไม้ ร้องเพลง และเล่นน้ำ ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีได้เสด็จมาพบนางจันทาที่เกิดความหลงใหล จึงยกลูกศรไปที่กนิรเพื่อหวังฆ่าให้ตาย จากนั้นพระเจ้าพาราณสีได้เกี้ยวนางจันทา แต่นางจันทาปฏิเสธ พระราชาจึงได้จากไป ต่อมาพระอินทร์ได้เสด็จลงมาช่วยพระโพธิสัตว์กับนางจันทาให้กลับไปยังที่อยู่ของตน

สำหรับเนื้อเรื่องของลิลิตจันทกนิรชาดกนั้น กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญากนิร มีมเหสีนามว่าจันทา ได้ลงจากภูเขากินเกสรดอกไม้ (ไกรลาส) มากินเกสรดอกไม้ แล้วร่วมกันขับร้องเพลงและเล่นน้ำ ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีเสด็จมาเห็นนางจันทาที่เกิดความหลงใหล จึงยกลูกศรไปฆ่าพญากนิร จากนั้นพระเจ้าพาราณสีจึงเกี้ยวนางจันทา แต่ถูกนางจันทาปฏิเสธพร้อมกับสาปแช่ง พระราชาจึงเสด็จกลับ และประหารด้วยพระโรคปัจจุบันสิ้นพระชนม์ตามคำสาปแช่งของนางจันทา ฝ่ายนางจันทาเศร้าโศกเสียใจที่พญากนิรสิ้นชีวิต ร้องถึงพระอินทร์จึงลงมาชุบชีวิตให้ จากนั้นพญากนิร และนางจันทาก็กลับไปยังที่อยู่ของตน

เมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลิลิตจันทกนิรชาดกได้แสดงสาระสำคัญทางความคิดอันเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ศิล ลิลิตจันทกนิรชาดก อธิบายแนวคิดเรื่องศีลว่าหากปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 ก็จะได้พบกับความสุขสงบในชีวิต ตรงกันข้ามหากละเมิดศีล 5 จะได้รับความวิบัติ

3.2 ทุกข์ ลิลิตจันทกนิรชาดกแสดงให้เห็นว่า ความทุกข์อันเกิดจากการยึดติดเป็นความทุกข์ที่ใหญ่หลวง ยากต่อการอดทนและยอมรับ นอกจากนี้มนุษย์ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ไปได้

3.3 ตัณหา ลิลิตจันทกนิรชาดกได้แสดงให้เห็นว่า ความรุนแรงของตัณหา สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นเสมอ

บทสรุป

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อหาคำตอบว่า กาพย์มหาชาติ และลิลิตจันทกนิรชาดก เป็นวรรณกรรมคำหลวงในสมัยอยุธยาหรือไม่ ผลจากการศึกษาพบว่า กาพย์มหาชาติ และลิลิตจันทกนิรชาดก เป็นวรรณกรรมคำหลวงในสมัยอยุธยา เนื่องจากมีลักษณะต่าง ๆ ตรงตามเกณฑ์ของวรรณกรรมคำหลวง ดังนี้

1. กาพย์มหาชาติ มีลักษณะต่างๆ ตรงตามเกณฑ์ของวรรณกรรมคำหลวง 4 ประการ ได้แก่

1.1 เป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการให้กวีคนใดคนหนึ่ง ในราชสำนักหรือกวีทั้งหมดในราชสำนักช่วยกันแต่ง ประเด็นดังกล่าว ปรากฏหลักฐานจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กวีในราชสำนัก แต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นใหม่ในรัชกาลของพระองค์

1.2 เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบฉบับสำหรับสวดในพระราชพิธีสำคัญของทางราชการ พบหลักฐานว่ากาพย์มหาชาติ คือ หนังสือที่ใช้สวดในงานเทศน์มหาชาติที่ทางราชการจัดขึ้น

1.3 เป็นหนังสือที่แต่งด้วยการยกคำจากต้นฉบับภาษาเดิม แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง กาพย์มหาชาติแต่งโดยยกคำภาษาบาลี แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยด้วยคำประพันธ์ประเภทร่าย

1.4 เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยนำเค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์ทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก หรือพระมหากษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงในอดีต จะเห็นได้ว่ากาพย์มหาชาติมีที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา คือ อรรถกถามหาเวสสันดร และแสดงแนวคิดทางพุทธศาสนาผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดร

2. ลิลิตจันทกินรชาดก มีลักษณะต่าง ๆ ตรงตามเกณฑ์ของวรรณกรรมคำหลวง 3 ประการ ได้แก่

2.1 เป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการให้กวีคนใดคนหนึ่ง ในราชสำนักหรือกวีทั้งหมดในราชสำนักช่วยกันแต่ง ปรากฏหลักฐานจากโคลงบทที่ 98 ว่า กวีแต่งลิลิตจันทกินรชาดกตามพระบรมราชโองการ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้กวีแต่งลิลิตจันทกินรชาดก ทั้งนี้สันนิษฐานได้ว่าอาจเป็นสมเด็จพระนารายณ์ เพราะความจากโคลงบทที่ 96 กล่าวถึง พ.ศ. ที่แต่งลิลิตจันทกินรชาดกสำเร็จว่าเป็น พ.ศ. 2227 ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

2.2 เป็นหนังสือที่แต่งด้วยการยกคำจากต้นฉบับภาษาเดิม แล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยในรูปแบบของร้อยกรอง ลิลิตจันทกินรชาดกแต่งด้วยการยกคำภาษาบาลีแล้วแปลแต่งเป็นภาษาไทยโดยใช้คำประพันธ์ประเภทร่ายและโคลง

2.3 เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยนำเค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์ทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยแสดงสาระสำคัญทางความคิดผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก หรือพระมหากษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงในอดีต ผลจากการศึกษาพบว่า ลิลิตจันทกินรชาดกมีที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา คือ จันทกินรชาดก ในอรรถกถาชาดก และแสดง

แนวคิดทางพุทธศาสนาผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ คือ พญาจันทกนิร

ทั้งนี้แม้ว่าลิลิตจันทกนิรชาดก จะไม่ปรากฏหลักฐานการแต่งเพื่อใช้เป็นแบบฉบับสำหรับสวดเหมือนกาพย์มหาชาติ หรือมหาชาติคำหลวง แต่ด้วยการใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง ซึ่งมีความเหมาะสมกับการนำไปเข้าทำนองสวด ทำให้สันนิษฐานได้ว่าลิลิตจันทกนิรชาดก แต่งขึ้นเพื่อเป็นแบบฉบับสำหรับนำไปใช้สวดในพระราชพิธีสำคัญของทางราชการอย่างแน่นอน

องค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการ

ผลสืบเนื่องจากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ทำให้ทราบข้อมูลที่ชัดเจนขึ้นว่า กาพย์มหาชาติและลิลิตจันทกนิรชาดก คือ วรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยาที่ตกสำรวจจากนักวรรณคดีไทยยุคปัจจุบัน ดังนั้นจากเดิมที่เคยเชื่อกันว่า วรรณกรรมคำหลวงของไทย มีอยู่ด้วยกัน 5 เรื่อง จึงต้องเปลี่ยนแปลงใหม่เป็น วรรณกรรมคำหลวงของไทยมีอยู่ด้วยกัน 7 เรื่อง เรียงตามลำดับการแต่งและสมัยที่แต่งได้ ดังนี้ 1) มหาชาติคำหลวง สมัยอยุธยาตอนต้น รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ 2) กาพย์มหาชาติ สมัยอยุธยาตอนกลาง รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม 3) ลิลิตจันทกนิรชาดกคำหลวง สมัยอยุธยาตอนกลาง รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ 4) สุปรีติธรรมราชาดกคำหลวง สมัยอยุธยาตอนปลาย ไม่ทราบรัชกาลที่แต่ง 5) นันทโศภนทศสูตรคำหลวง สมัยอยุธยาตอนปลาย รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ 6) พระมัลลย์คำหลวง สมัยอยุธยาตอนปลาย รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ 7) พระนลคำหลวง สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2540). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมศิลปากร. (2545 ก). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมศิลปากร. (2545 ข). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมศิลปากร. (2557). *ลิลิตจันทกนิร จันทกนิรคำฉันท์ จันทกนิรคำกลอน*. บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- กรมศิลปากร. (2561). *จินตตามณี ฉบับความแปลก ฉบับพระเจ้าบรมโกศ ฉบับจุลศักราช 1144*.
กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2563). *กาพย์พระมหาชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2562). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2544). *วรรณคดีอยุธยาตอนต้น : ลักษณะร่วมและอิทธิพล*. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โชษิตา มณีใส. (2557). *วรรณกรรมร้อยกรองของไทย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2563). *การอ่านจารึกสมัยต่างๆ*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิตยา กาญจนวรรณ. (2563). *วรรณกรรมอยุธยา*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปริญญา สุวรรณรงค์. (2542). *วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา*. สถาบันราชภัฏลำปาง.
- ปรีดี พิศภูมิวิถี. (2555). สมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ใน *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2552). *ชาดกกับวรรณกรรมไทย*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)*. (2544). ศรีปัญญา.
- พิสิทธิ กอบบุญ. (2561). วิชา กวี : แนวคิดของ “คำหลวง” ในพระนลคำหลวง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 35 (2), 200-228.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2538). *ไตรภูมิพระร่วง : การศึกษาที่มา*. แม่คำผาง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันท์ลักษณะ*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- رينฤทัย สัจจพันธุ์. (2566). *อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศักดิ์ศรี แยมันดดา. (2534). คำหลวง. ใน *วรรณวิทยา*. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. (2506). คำหลวง ใน *สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ประทานพระยาอนุนามราชธนะ เล่ม 2*. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2558). *สุปรีดีธรรมราชาดกคำหลวง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. หจก. สันทวีกิจ พรินต์ติ้ง.
- สุกัญญา สุขฉายา. (2567). การสวดและการเทศน์มหาชาติ. ใน *วรรณกรรมเรื่องมหาชาติในวัฒนธรรมไทย*. บริษัท ศิริชัยการพิมพ์ จำกัด.
- สุภาพรณ ณ บางช้าง. (2524). มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ. ใน *มหาชาติ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรอนงค์ พัดพาดี. (2521). *พระนิพนธ์ประเภทคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.